

Szajbély Anna Katalin

Sandor romlása

Sandor romlása nem akkor kezdődött, amikor az oroszok 1945 tavaszán ellepték ott a Pócz családot Kenesén, nem akkor, amikor tisztjeik rohammunkában ásták ki a lövészárkaikat a dombélen. Nem is akkor, amikor Irénke, az egyik cseléd rámosolygott a belső pincébe terelt harminc házlakó között tolakodó és gyufája lángjánál nőt kereső orosz katonára.

Nem akkor, amikor Edit a pincében a hátulról besűrűdő fényben egy orosz mezítelen fenekét pillantotta meg. Vajon kit kaphatott maga elé, észrevétlenül a boroshordók fekete árnyéka között? Szó és gondolat fakul, de el nem tűnik sosem.

Már sokkal korábban elkezdődött, egy délután, amikor Edit apósa és a felesége becipeltek ide egy sezlont, már nem is az első szajrézott darabot valamelyik megüresedett part menti villából. Ütött-kopott volt a szerencsétlen, később méltán pisálta le egy orosz katona.

Sandor romlása sokkal előbb kezdődött, akkor, amikor az oroszoknak még híre-pora sem volt Sandorban, akkor a sezlonezhozatala mégiscsak a századokon át őrzött tisztesség fogalmának durva megsértését jelentette Apuka, Edit édesapja számára. Érthető tehát, hogy amikor a dombélről lefelé haladtában megpillantotta a sezlont, már messziről kiabált: „Azt pedig maga be nem hozza ide, vigye innét azonnal!” Ebből aztán jó nagy hajcihő lett, csúnya és igazságtalan dolgokat kiabáltak egymásnak. Edit férje, minthogy a veszekedés látszólag nem akart szünni, úgy döntött, hogy kifejti véleményét és apja mellé áll. Ennek következményeképpen másnap reggel közölte Edittel, hogy ő egy percig sem marad a házban, így hát vagy vele megy, vagy ott marad, neki mindegy. Talán mégsem olyan rendíthetetlen ez a nagy szerelemből fakadt házasság, amit egy sezlonezh képes megingatni. De dönteni mégsem volt idő, mert a család fölött a háború viharfelhői gyülekeztek, így egy magasabb ítélőbíróra voltak kénytelenek bízni a sorsukat...

Édes Sandor

Sandor nemcsak egy ház volt, birtok volt. Az épületeket kelet-nyugati irányú völgy határolta, amely lefutott a szakadékos magasparkokig. A táj, a levegő, az élet olyan romantikus és nagyszabású volt, mint amilyenek a nagyregényekben írják őket. A csodaszép szántók, legelők, a már sárgába, bordóba, türkizbe hajló falevelek, és a nagy ház, a sok-sok benne lakó, dolgozó, sürgő-forgó emberrel, olyan isteni békével hívogatott. A háztól nem messze volt a Csurgó, amely később a Margit-forrás nevet kapta. Kővel is megjelölték a helyét avatásakor az úttörők, az új rendszer elején. Valami nagy varázsa lehetett ennek a forrásnak, hóvirág is nyitott itt tavasszal, ami csodaszámba ment ezen az agyagos, sárgaföldes talajon. Mára már elmenekült innen a Margit-forrás, helyét benőtte a gaz, és azt is elfelejtették, hogy valaha patak csordogált errefelé.

Sandort északról a Bögre földes dombja védelmezte, egészen a Balatonig kúszott, kis borospincéket rejtve. Egyszerű emberek évszázadokon át öröklődő

tudását és tapasztalatát őrizték ezek a kis pincék. A völgy ölet laposra tömörítette az idő, az utat pedig az itt elhaladó szekerek taposták ki. A kis, kanyargó utak óriás szilek, akácok, szántók és rétek mellett haladtak el.

1945-re minden ember belefáradt már a háborúba. Várták, igen várták, hogy legyen vége, hogy teljesedjen be az öreg Sipos mondása: „Lajos öcsém, itt is harcolni fognak az oroszok!” – mondta, és botjával az istálló elé csapott.

Halvány rózsaszín hajnal köszöntötte a Pőcz családot, amikor az oroszok elérték Sandort. A völgyet védő dombszegélyen azonnal nekikezdték a lövészárkokat ásni. Nagy szürke földtúrások magasodtak mindenfele. Éppen csak az oroszok érkezése előtt néhány órával indult tovább az a pár német katona, akik még éjfélkor támolyogtak be Sandorba; nyomaikat addigra még be sem fedte a márciusi hó. Különös volt az a csend, ami a völgyre ült, az előző napok eszeveszett bombázásai, a Sztálin-orgonák géppuskái és a sivító repülő után. Baljóslatú, vihar előtti csend volt ez. Éppen csak hogy felkeltek a ház lakói, amikor megpillantották a dombon libasorba rendeződött orosz katonákat. A szürke szellemsor először bukkant fel, de nem utoljára.

A család és a cselédség – összesen úgy harmincan lehetek – összegyűltek a nagypincében. Ekkor lépett be az első orosz katona. Durva arcú, vállán géppisztollyal, kezében narancsvörös rongydarabot szorongatott. Nyilván egy lehullott ejtőernyőből tépett le egy darabot, valami győzelmi jel gyanánt... Vagy ki tudja?

– Nyemecki? – hangzott egyszavas kérdése, de minthogy felmérte, hogy ezek itt csupán megriadt civilek, körülnézett az asztalon szétszórt holmik között, fölvelt onnan egy skatulya gyufát, majd ahogy jött, távozott. Szótlatlanul.

Néhány pillanatig fellélegezve gondolhatták, hogy mindössze ennyi lesz az egész. Pedig odakint ekkor már ellepték Sandort. Vége volt a baljós csendnek. Kiáltozás, fegyverropogás, kereplők zaja szűrődött a pincébe. A ház lakói nem tehettek mást, várták az elkövetkezendőket. Az itt lévő néhány fiatal lány sietve kapkodta magára a jó előre odakészített régi rongyokat, öreganyáik elhordott, kopott szoknyáit, férfibakancsot, miegymást. Igyekeztek elfedni szépségüket, fiatalságukat, nehogy úgy járjanak, mint a tanító néni, akit négy orosz kapott el előző nap este, hazafelé menet. Milyen jól tették. Hiszen hamarosan tódultak be az oroszok, hol menedéket keresve, hol lopnivalót. Később a ház lakóinak értésére adták, hogy el kell hagyniuk a birtokot. Jóval később derült ki, hogy a Sandorból való elűzetés csupán a szabad rablás éjszakájának előszele volt. A legfeketébb éjszakáé, ami valaha is Kenesére elkövetkezett. Minden fiatalasszony és leány, aki ezen az éjszakán a pincében húzta meg magát, az orosz horda férfiéhségének esett áldozatául. A valóságról utána senki sem beszélt. Csupán a megtört testű-lelkű lányok tanúskodtak róla, akiket hónapokig kezeltek az orvosok, míg úgy-ahogy fölépültek. A falu később majd férjhez is adja lányait, akiknek gyermekük már sosem lehet, és időnap előtt hálnak meg.

A Pőcz család csupán otthonát veszítette el azon az éjszakán, semmijük sem maradt meg, csak az, amit akkor nagy hirtelenjében össze tudtak kapkodni és magukkal vinni. Ki-ki amit fel tudott venni, éppen azt vitte. Edit a kis gye-rekkocsiba rakott hat hónapos leánykája mellé pelenkát meg tejet vacsorára, meg éppen azt, ami még befért, majd kétéves kisfiát kézen fogva nekiindult, hogy maga mögött hagyja a birtokot, amit eddig otthonának tudhatott, csak a

bizonytalanságban való bizonyossággal. A falu felé igyekeztek. Apuka mindennütt ott volt, reménykedve abban, hogy ott maradhat ellátni az állatokat. A teheneket, lovakat, malacokat és azt a 200 tojót el akarta még látni, gondoskodni róluk valamiképpen. A keltetőt, a gépeket, mindent ott kellett hagyni. Pedig micsoda újdonság volt az a keltető, első a megyében, s talán az országban is! Hatalmas lámpákkal, etetőgéppel, micsoda forradalmi újítás, ott kellett hagyni az oroszok kezén elpusztulni... Apuka búcsúztatott, vigasztalt mindenkit, hogy szétszórta és reménytelenül, egyenként induljanak el, mindenki a maga és a másik gondjával a hátán.

Edit később is emlékezett erre az éjszakára. Nem is emlék volt ez. Nem olyan, amilyenek régebről voltak neki. Ha erre az éjszakára gondolt, olyan érzése támadt, mintha visszarepült volna az időben, és megint ott állna fázósan, rongyokba burkolózva a sötét mező közepén két kis porontyával a karján. Hallott minden zörejt, neszt, minden színt látott, minden pillanatra úgy emlékezett, mintha csak az imént történt volna. Lépésről lépésre, lassan botorkált végig a sötétben. Sokszor meg kellett állniuk, és így teljesen elszakadt a többi házlakótól. A dombhajlaton utolérte a szintén a falu felé menekülő kéményseprőné leánykáját. Ott ült a pázsiton, sírdogálva, egyedül, hóna alatt a félig zsírral telt öntöttvas fazekuk mellett.

– Édesanyád? – kérdezte Edit.

A kislány csak némán intett, könnyeitől megszólalni nem tudott, a mezsgye felé, ahova becipelte édesanyját egy orosz katona. Még jó, hogy nem a gyerek előtt... A félelem most először kerítette hatalmába az úton Editet, és mivel a gyermekek nem segíthetett, továbbindult a kicsikkel. Soha nem látta őket többé. A falu még két kilométerre volt, de a kicsik már fáradtak voltak, lassan haladtak a sötét éjszakában. A legelőn keresztül-kasul oroszok kószáltak, egyikük Edithhez lépett, mire a nő maga mellé húzta kicsi fiát. A katona száron vezette a lovát, és mutogatott, hogy Edit üljön fel rá. Edit intett, hogy nem kell a lova, és az, minthogy látta két kisgyermekét, hagyta, hadd fussanak tovább.

A faluban két házuk is volt, mindkettőt a nagyszülei lakták, de most egyikben sem volt helyük. Minden ház, minden udvar tele volt oroszokkal, egy tűt nem lehetett leejteni közójük. Edit sebesült nagyanyja a konyha díványán feködt. A lábába csapódtak repeszek, még amikor úgy egy hete az orosz bombázások tartottak. Gyuri bácsi, az öreg cseléd el nem mozdult mellőle, ott aludt mellette a földön, és igyekezett enyhíteni gazdasszonya fájdalmain. Végül a szomszédságban, keresztapjánál találtak menedéket. Az utcai szobába szállásolta el őket a két kis csöppséggel együtt. Ezt a házat még nem foglalták el az oroszok. Itt húzták hát meg magukat, huszonnégyen, ki ahogy el tudott heverni valamin. Néha azonban bevilágított egy-egy orosz, nőt keresve. A szomszéd szobába települt be a szakácsuk, Iván, aki a tisztjeiknek főzött. Jó szíve volt, néha tőle kaptak tejecskét, zsírt, vagy némi cukrot a kicsiknek. Este már Edit apja is csatlakozott hozzájuk. Ő sem maradhatott kinn Sandoron, így most már csak messziről aggódhattak az állatokért. Másnap reggel látták meg az ablakból a tehenüket, amint két orosz katona vezette az utcán. Hatalmasra duzzadt tőgyétől alig bírta járni a szerencsétlen, senki sem fejte meg, sem este, sem reggel. Pedig friss fejős volt, Apuka büszkesége, új szerzemény, napi 20-25 liter tejet is adott akkoriban. Nem tudták magukkal hozni. Persze, ha tudták volna, sem

lehetett volna hova kötni, meg minden takarmány Sandorban maradt. Apuka abban reménykedett, hogy talán reggel még kimehet az állataihoz. Hiábavaló reménység volt ez, hiszen alig valamivel később egy zsák tyúkot hoztak be, az asszonyoknak kellett megkopasztani őket. Amikor kiszedték a folyosón a zsákból, látták, mind az ő jelzett tyúkjaik azok, hiszen Anyuka törzskönyvezte őket, tenyészállatok voltak. A könnyeiktől alig láttak, az oroszok nevetve vigasztalták őket. Nem értettek meg semmit abból, amit azok mondtak, de a hangnem és a modor beléjük fojtotta a szót és a könnyeket. Belátták, hogy bölcsebb hallgatniuk.

Az állatok pusztulásával együtt előrevetült Sandor kirablásának árnyéka. De azt a pusztulást, amit hetekkel később ott találtak, ember nincsen ezen a földkerekségen, aki könnyek nélkül elbeszélhette volna. Mi maradt ott? Semmi... Csak a hátrahagyott szemét tanúskodott az orosz hordáról. Minden földre rejtett holmijukat, ruháik javát és az elrejtett ételmezt kutyáikkal felderítették, kiásták, és szétszórták, elvitték, vagy talán fölérték. Még arra a kicsiny ékszeres dobozra is ráleltek, amelyet Edit ott ázott el a pince előtti meggyfa tövében. A kiszáradt kútból is csak a sötétség tátongott, ide rejtették el ruháik zömét, köztük néhány vadonatúj rózsaszínű damasztörülközőt. Később, imitt-amott megtaláltak belőlük párat, szétdobálva az udvarban. Kapcának tekerték a csizmájukba az oroszok, egyszeri használat után eldobták. Csizmaik nyomát soha többé nem lehetett belőle kimosni, őrizték, míg ronggyá nem váltak.

Ugyanilyen értetlenül állt Apuka a nagypadlásán. Az ott tárolt gabonát, borsót, zabot, búzát, kukoricát, mindent elkülönítve tároltak, most mind ott hevert összeöntve a földön. Térdig ért a sok gabona, talán táncolhattak is benne, mire ilyen jól összekeveredett. Kilóra mind megvolt.

A legborzasztóbb látvány mégis a méhek sorsa volt. Apuka szeretettel dédelgetett méheie! Azon a szörnyű éjszakán harminc-negyven családot voltak kénytelenek otthagyni. Az oroszok valamennyi kaptárt fölborogatták, a családok jó része elpusztult a kora tavaszi hidegben, mire Apuka ki tudott menni ismét. Kis csomókban összebújva dideregtek megdermedten. Mint ők maguk...

A könyvtár, a család hatalmas könyvtárszobája üresen állt, egy kupac hamu meg a betört ablakokon fennakadt egy-két papírlap tanúskodott az itt törtétekről. Anyuka erős asszony volt, végigjárta az egész gazdaságot, birtokot könny nélkül. Féelve nyitott a könyvtárszobába, félt, hogy mit talál, de nem hitte, nem sejtette... Gondolta, csak nem viszik el a könyveit... Nem, nem vitték el. Bement, és csak állt a hatalmas ablakos, nagy szoba közepén, amint süvített befelé a szél, és sírt. Hangtalanul, remegő ajkakkal, mintha gyermekét veszítette volna el. És mikor kijött nedves arccal, már nem a harag csillant meg a szemében, nem is a könnyek, hanem a mérhetetlen szomorúság.

Egyedül a borospincét hagyták érintetlenül, ki tudja, talán tilos volt inniuk. Ott kódorgott az, aki a harmincfős háznépből megmaradt, keresgéltek, és szomorúan, könnyes szemmel nézték, mi maradt meg az otthonukból. És akkor Edit megpillantotta a sezlont. A sezlont, amivel kezdődött minden. Edit nevetett, nevetett, mert már sírni nem volt ereje. A földre rogyott, mire odalépett Apuka. Nem szólt semmit, csak intett nászurának, akivel egykor nagy vitába szálltak a sezlont miatt. „Vigyük be”, mondta... Ekkor már görcsösen sírt a földön fekvő az alig huszonegy esztendő Edit.

Apuka sosem sírt, sosem panaszkodott, csak megráncosodott, haja megöszült, de nagyobb erővel és kitartással tervezett és épített, dolgozott és munkálkodott, mint annak előtte. A bor, a meghagyott borospincék tartalma képezte az anyagi alapját a keserves újrakezdzésnek Sandorban. Anyuka és Apuka földet osztottak, és szentül hitték, elég erős a magyar nemzet, hogy semmissé tegye ezt a tatárjárást, és ott folytassa mindenki, ahol abbahagyta.

Az orosz had zöme két-három hét után hagyta el Kenesét, hátrahagyva a szemetet, a tetveket, a lerondított illemhelyeket, bacilusok tömkelegét, a rüh szorgalmas terjesztőit, és természetesen kis létszámú „fölvigyázó” parancsnokságát.

A megszállás után bekövetkező állapotokat túl kellett élni. Kifelé mindenki ünnepelte április negyediké dicsőségét, míg magában csak sírva gondolt vissza arra a sötét éjszakára. Ezt a kétszínű játékot játszották a ház lakói is, mígnem a vérükké nem vált a hazugság. Elszabadult ez a hazugságfolyam, és tönkretett minden hagyományt, letaposott minden erkölcsöt, alapjaiban rendítve meg a nemzetet, amelynek a hazáját egykor a magyarok országának nevezték.

A birtok sorsa ekkor még nem teljesedhetett be, csak később, amikor az oroszok karácsony előtt ismét betörték Sandorba. Apukát két fegyveres őrizte lenn a nagy pincében, amíg a többiek elhordták mindent...

Sandor romlása Magyarország romlásának kezdete volt. De minden tűz után nyílik virág a hamuból, és bár a földet tankok dúlták fel, az állatokat elrabolták, és feldúlva kifosztottak mindent, ami csak az útjukba akadt, de az emberek egy része megmaradt. Megmaradt a több száz éves tudás, a tapasztalat, a szorgalom és a hit. Megmaradt, és az emberek elkezdték újra, az egészszet a legelejétől. Emberfölötti munkával és kitartással dolgoztak, hátha újra lehet építeni azt, amit az oroszok leromboltak, hátha vissza lehet szerezni, amit elvittek. Mert ilyen a magyar. De sajnos hiába volt minden, mert az elrablott jószágokon, a birtokokon és az emberéleteken túl, más is odaveszett ebben a háborúban. Sandor és Magyarország szabadsága odaveszett, és vele az emberek lelki szabadsága is. Magával rántotta az országot az orosz horda barbársága...

„Nyissátok ki a füzetet – utasított Szigethy –, ma az április negyedikéi szovjet felszabadításról beszélünk!”

Mint lidérces álom pergett le előttem Sandor romlása. Kinyitottam a füzetem, és azt írtam fel: „A szovjet megszállás”, annak a bizsergető érzésnek a kíséretében, ami akkor kúszik az ember tarkójára, amikor könnyek szöknek a szemébe...